

Ольга ШОСТАК,

orcid.org/0000-0002-9858-7940

*старший викладач кафедри дошкільної педагогіки і психології та спеціальної освіти
імені професора Т.І. Поніманської
Рівненського державного гуманітарного університету
(Рівне, Україна) o._shostak@ukr.net*

ЛОГОРИТМІКА ЯК ЗАСІБ КОРЕКЦІЇ ЗНМ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті проаналізовано особливості корекційної роботи з подолання ЗНМ у молодших школярів засобами логоритміки. Корекція ЗНМ залежить від його рівнів. Але незалежно від того, який саме рівень ЗНМ притаманний дитині, для усунення мовленнєвих порушень доцільно використовувати логоритміку, що сприяє формуванню всіх мовленнєвих функцій. Логоритмічні вправи також розвивають загальну та дрібну моторику і позитивно впливають на емоційно-вольову сферу дитини.

Одне з головних завдань логоритміки в корекційній роботі для учнів початкових класів із ЗНМ – подолання мовленнєвих порушень шляхом поєднання музики та слова, що забезпечують диференціацію та автоматизацію звуків, а також – музики та рухів, що активізують загальну і дрібну моторику в дітей. Логоритміка не тільки передбачає поєднання рухів і музики, а й слугує розвитку відчуття ритму, нормалізації та регулювання темпу вимовляння. Досягнення цілей логоритміки здійснюється з урахуванням таких принципів: активізація пізнавальних здібностей дітей; принцип розвивального навчання; наочність, що забезпечує тісний взаємозв'язок із метою збагачення зорових, слухових і рухових образів дітей; принцип доступності та індивідуального підходу; принцип поступового підвищення вимог, який передбачає перехід від простих завдань до складних залежно від оволодіння та закріплення навичок. Необхідно поєднувати різні ігри та вправи на розвиток дихання, голосу й артикуляції. А використання творчих завдань дозволяє кожній дитині реалізувати свої індивідуальні рухові, художні, ритмічні здібності. Корекційні заняття не тільки сприяють подоланню мовленнєвих порушень у дітей із ЗНМ, а й впливають на підвищення самооцінки, сприяють впевненості в собі. Логоритмічні вправи створюють позитивний настрій у дітей, допомагають регулювати поведінку в колективі. Корекційна робота з учнями початкових класів із ЗНМ спрямована на поспідовність, автоматизацію і диференціацію всіх компонентів мовлення – лексики, фонетики, граматики.

***Ключові слова:** загальне недорозвинення мовлення, логоритміка, логоритмічні вправи, молодші школярі, корекційна робота.*

Olga SHOSTAK,

orcid.org/0000-0002-9858-7940

*Senior Lecturer at the Professor T. I. Ponimanska Department of Preschool Pedagogy
and Psychology and Special Education
Rivne State University for the Humanities
(Rivne, Ukraine) o._shostak@ukr.net*

SPEECH RHYTHMIC AS THE MEANS OF CORRECTION OF GSU FOR JUNIOR HIGH SCHOOL STUDENTS

The study analyzes characteristics of correction work dealing with overcoming GSU for junior high school students with the means of the speech rhythmic. GSU correction depends on its levels. However, no matter of what GSU level is characteristic of a child; it should be used speech rhythmic to correct speech disorders that promotes the formation of all speech functions. Speech rhythmic exercises also develop gross and fine motor skills and positively influence on the emotional and strong-willed sphere of a child. One of the main tasks of speech rhythmic in correctional work for students of primary school with GSU deals with the overcoming speech disorders using music and word combination that provide sounds' differentiation and automation and also music and movements combination that activate gross and fine motor skills of the children. Speech rhythmic includes not only movements and music combination but also promotes rhythm sense development, normalization and regulation of pronunciation tempo. Speech rhythmic aims are achieved according to such principles: children's cognitive abilities intensification; principle of developing studying; visual means that provide close interrelations with the aim to enrich visualization, auditory image, motor image of the children; principle of the availability and individual approach; principle of gradual increase of the requirements that includes the transition from simple tasks to the complicate ones depending on skills obtaining and consolidation. It is necessary to combine different games and exercises to develop breathing, voice and articulation. The use of creative tasks makes it possible for children to realize their individual movement, artistic and rhythmic abilities. Correctional activities not only support the overcoming speech disorders of the children with GSU but also influence on self-esteem and self-confidence increasing. Speech rhythmic exercises make children's mood positive, help with team behavior regulation. Correctional work with the students of primary school with GSU is focused on the gradualness, automation, and differentiation of all speech components including vocabulary, phonetics, and grammar.

***Key words:** general speech underdevelopment, speech rhythmic, speech rhythmic exercises, junior high school students, correctional work.*

Постановка проблеми. Загальний недорозвиток мовлення (ЗНМ) – одне з найпоширеніших мовленнєвих порушень у дітей молодшого шкільного віку. Залежно від його рівнів можна зрозуміти, наскільки воно виражене: від повної відсутності мовленнєвих навичок і засобів до більш-менш розгорнутого мовлення з окремими елементами лексико-граматичного чи фонетичного недорозвитку.

Беручи до уваги психологічну та педагогічну характеристику дітей із ЗНМ, слід зазначити, що вони відстають у розвитку від норми. Неповноцінна мовленнєва діяльність негативно впливає на формування в дітей сенсомоторної, вольової та інтелектуальної сфери. Спостерігається несформованість логічних операцій, знижена мовленнєва активність, обмежений обсяг пам'яті, уваги (Чередніченко, 2014: 42–50). Замість мотиваційно-вольової готовності дітей із ЗНМ до навчання в школі переважає соціально-ігрова мотивація. Саме тому молодші школярі із ЗНМ мають труднощі у визначенні мети діяльності, її плануванні, виконанні та оцінці.

З метою подолання мовленнєвих порушень необхідно проводити корекційні заняття. Один із їх різновидів – логоритмічні заняття. Логоритміка передбачає систему музично-ритмічного виховання. Особливість логоритмічної корекції ЗНМ полягає в наданні у вправах вагомого значення слову, психогімнастиці, формуванню уваги, пам'яті, орієнтуванню в просторі, зміцненню тону м'язів та діафрагмальному диханню. Крім того, заняття з логоритміки сприяють підвищенню самооцінки дитини, забезпечують розвиток міжособистісних відносин та довольної регуляції поведінки.

Аналіз досліджень. Поняття ЗНМ було введено в дослідженнях основоположницею дошкільної логопедії Р. Левіною та співробітниками НДІ дефектології (Н. Нікашиною, Г. Каше, Л. Спіровою та ін.) (Могильова, 2019: 7–8). Науковці розглядали прояви ЗНМ у різних аспектах. Р. Левіна вивчала це мовленнєве порушення в психолого-педагогічному аспекті, В. Орфінська – у психолого-лінгвістичному, С. Ляпідевський – у медико-педагогічному, Н. Трауготт – у фізіологічному та клінічному аспектах. Також наявні дослідження, присвячені окремим питанням ЗНМ у дітей, а саме – праці Г. Каше, А. Маркової, О. Усанової та ін. Однак недостатньо розкриті питання корекційної роботи, спрямованої на подолання ЗНМ засобами логоритміки.

Мета статті – обґрунтувати важливе значення логоритміки як засобу корекції ЗНМ у молодших школярів.

Виклад основного матеріалу. Швейцарський педагог і музикант Е.-Ж. Далькроз уперше розробив програму ритмічного виховання. Згадана методика базувалась на поєднанні ритму, музики та руху. Такі вправи сприяли розвитку в дітей пам'яті, уваги, уяви, а також відчуття ритму і музичного слуху. Е.-Ж. Далькроз надавав особливого значення поєднанню пластики, музики і слова, зауважуючи: «Музика звуків і музика жестів повинна бути така, що надихнулася одними почуттями»; «Музика повинна одухотворити рух тіла, щоб воно втілювалося в ритмі звучання» (Інститут музики і ритму Еміля Жак-Далькроза). У 1950–1960 рр. на основі ритмічного виховання утворився специфічний напрям – лікувальна ритміка. Психіатр В. Гілярівський радив застосовувати лікувальну ритміку в логопедичних установах для роботи з дітьми, які заїкались. Польська дослідниця А. Розенталь теж використовувала елементи ритмопластики в логопедичній роботі. Вона апробувала новий спосіб коригування мовлення – логоритміку, що ґрунтувалась на поєднанні слова з музичним ритмом.

Логоритміка виконує освітні, оздоровчі та корекційні завдання, що забезпечує поєднання співу, гри на музичних інструментах, сприйняття музики і музично-ритмічних рухів. Слово «логоритміка» має грецьке походження. Перший компонент «лого» означає в перекладі «виховання правильного мовлення». А «ритм» – «рівномірний, розмірений».

Ритм і відповідний темп забезпечують узгоджену організацію рухів. Ці складники взаємопов'язані, тому дитина має можливість виконувати багатократні рухи під час ходьби, бігу. Завдяки співу тренується периферичний відділ мовленнєвого апарату, а також може розвиватись дрібна моторика шляхом виконання вправ на координацію рухів. Музично-ритмічні рухи позитивно впливають на розвиток уваги, пам'яті, орієнтацію в просторі. Гра на музичних інструментах формує відчуття ритму і дрібну моторику. Музичні інструменти слугують розвитку в дитини творчих здібностей. Відтак на заняттях із логоритміки використовують різні за звучанням дзвіночки, інструменти ударної групи тощо.

Логоритміка – важливий засіб розвитку мовлення в учнів початкових класів із ЗНМ. Поєднуючи мовлення з рухом і музикою, можна не тільки розвинути відчуття ритму, а й регулювати темп мовлення, досягнути його нормалізації. На логоритмічних заняттях здійснюють корекцію різних мовленнєвих порушень і на загал забезпечують усебічний розвиток дитини, зокрема її психічних

функцій і загальної та дрібної моторики. На заняттях із логоритміки використовують різні методи: словесні, наочні, практичні. Вони спрямовані на врегулювання темпу мовлення, корекцію мовленнєвих порушень, покращення сприйняття й активізацію емоційно-вольової сфери. Так, наочні методи дають дитині рухове відчуття, словесні допомагають осмислити і зрозуміти завдання, а практичні забезпечують сприйняття руху на власних м'язово-моторних відчуттях. На думку психологів І. Сеченова, Л. Венгера, О. Леонтьєва, сприйняття – це діяльність, що слугує орієнтуванню дитини у світі.

Як свідчить досвід лікарів, фізіологів, педагогів, логоритміку необхідно використовувати ще в ЗДО. Поєднання музики, слова і рухів не лише формують рухову сферу в дитини, а й здійснюють позитивний вплив на її мовлення і становлення особистості загалом. Логоритміка має особливу мету і завдання. Провідна мета – поєднати у свідомості дитини мовлення з рухом і музичним ритмом, що дасть можливість формувати правильне дихання, голос, артикуляцію. У дитини формуватиметься координація рухів зі словом, співу з ходьбою; розвиватиметься увага, уява, творчі здібності. Одне із завдань логоритміки – розвиток основних рухів, а саме: правильної постави, навичок виразного руху, ходьби. Варто зауважити, що разом із цими навичками розвивається дрібна моторика, уміння орієнтуватися в просторі. Музично-ритмічне чуття допомагає дитині активізувати увагу та відобразити характер ритму в русі та мовленні. Окреслені завдання, які виконує логоритміка, спрямовані на корекцію мовленнєвих порушень. Наприклад, вправи на розвиток дихання не тільки вчать робити плавний вдих і видих, а й удосконалюють мовленнєве дихання в дітей. Логоритмічні артикуляційні вправи розвивають мовленнєвий апарат, а наявність музичного супроводу надає заняттю особливої емоційності. До прикладу, можна проспівати звуки [y], [o], [a], щоб відтворити різні почуття: страх, біль, радість, гнів. Логоритмічні вправи на дрібну моторику вдосконалюють мовлення, позаяк чим краще розвинена рука дитини, тим швидше вона починає говорити.

Ці вправи відіграють важливу роль у подоланні ЗНМ в учнів початкових класів, тому що логоритміка – це не лише своєрідна форма терапії, а й комплексна методика для подолання патології мовлення. На корекційних заняттях розвивають усі компоненти мови. Зокрема, вправи з логоритміки допомагають правильно вимовляти голосні та приголосні звуки, формують фонематичний слух. Завдяки належному розвитку складової та

ритмічної структури мовлення в дитини закріплюються навички відтворення трьох-чотирьох слів різного звукового складу. Серед основних завдань логоритміки для дітей із ЗНМ можна виокремити такі: розвиток загальної, мовленнєвої та дрібної моторики; розвиток темпу, ритму, інтонування, сили голосу; розвиток пам'яті, уваги, мислення; формування комунікативних умінь, фонетико-фонематичної та лексико-граматичної сторін мовлення; подолання порушень усного і писемного мовлення.

У корекційній роботі в початковій школі доцільно використовувати логоритмічні вправи. Особливість цих вправ полягає в тому, що вони надають вагомого значення слову. Їх правильний вибір позитивно впливає на загальний тонус, моторику, сприяє нормалізації дихання (Солодовник, Безверха, 2017: 146). Насамперед логоритмічні вправи спрямовані на те, щоб зорові та музичні сигнали викликали швидкі дії. Усе це формує увагу, рухову реакцію, дозволяє вибрати правильні рухи та розвиває вміння приступати до виконання іншого завдання. Невід'ємна частина логоритмічних занять – вправи із психогімнастики, адже техніка набуття навичок саморозслаблення позитивно впливає на емоційний стан дитини. На заняттях учень розвиває міміку, жести, і саме за їхньою допомогою можна розпізнавати та передавати різні почуття: радість, страх, цікавість, сором, гнів, провина та ін.

Майже всі логоритмічні ігри супроводжуються музикою або співом, а спів – це не лише процес звукоутворення, а й важлива координація слуху та голосу, тому що елементом пісні є слово. Музика і слово вчать дитину організовано підсвідомо відчувати, що після одного звуку йде наступний, після одного складу слова – також наступний склад. Музика і слово спрямовані на подолання мовленнєвих порушень, вони формують комунікативні компетентності. Слід зазначити, що логоритміка використовує здоров'язберігаючі та коригуючі технології. Наприклад, пальчикові ігри тривалістю 1–2 хв дають дітям змогу відпочити від малорухливих видів діяльності, розвивають пам'ять, мислення. Артикуляційна гімнастика тренує м'язи мовленнєвого апарату і формує музичну пам'ять. Варто також виокремити валеологічні пісеньки-співаночки, що готують голосові зв'язки до співу, розвивають звуковисотний і ритмічний слух.

Корекційні заняття з логоритміки мають важливе значення для молодших школярів із ЗНМ, тому що вони спрямовані на подолання мовленнєвих порушень у вихованців шляхом взаємодії слова та музики, слова і рухів. Програма

з логоритміки передбачає різну мету. Для подолання мовленнєвих порушень передусім зорієнтована на розвиток загальних навичок – дихання, виразності, темпу, ритму; збагачення словникового запасу в дитини із ЗНМ. Обов'язково сформулювати зв'язне мовлення на такому рівні, щоб дитина могла засвоювати граматичні структури речень, прийоми словотворення і словозміни, постійно вдосконалюючи власну мовленнєву компетентність. Логоритміка виконує низку особливих завдань, а саме: формувати аналітико-синтетичне сприймання; навчити дітей керувати м'язовим тонусом, володіти основними рухами; правильно розвивати темп і ритм, волю та стійкість при виконанні рухів; розвивати відчуття музичного ритму (Солодовник, Безверха, 2017: 146). Розвиток музичного ритму впливає на формування важливих функцій – пам'яті, слуху, зорової та слухової уваги, що в подальшому сприяє виразному та правильному мовленню дитини із ЗНМ. Необхідно пам'ятати, що найкращих результатів на логоритмічних заняттях можна досягти, якщо рівномірно врахувати і розподілити психофізичні та мовленнєві навантаження.

Працюючи за відповідною методикою на логоритмічних заняттях, потрібно звертати увагу на рівень мовленнєвого розвитку дитини, а саме – на рівень ЗНМ, підбирати для кожного віку особливу музику, поспівки, завдання, елементи інвентарю (мозаїки, намистинки, гудзики, музичні інструменти, картки та ін.). Навантажувати дитину необхідно в ігровій формі, тоді вона матиме кращу зацікавленість, активно працюватиме, а сам процес буде все більше її захоплювати.

Діти із ЗНМ часто неуважні. Коли їм розповідають оповідання, казки, вірші, вони не утримують в пам'яті імен і послідовність самих подій. Тому цих дітей потрібно привчати слухати казки щодня, а сам процес можна активізувати за допомогою пальчикового театру. Тоді дитина уважно стежить за сюжетом, проявляє увагу та інтерес до прослуханого твору. Така діяльність слугує роз-

витку пам'яті, сенсомоторної сфери, мисленнєвих процесів.

Успішність навчання молодших школярів із ЗНМ залежить не тільки від корекції порушень мовлення, а й від адекватного та правильного ставлення вчителя, який враховує наявність мовленнєвих проблем в учня. На уроках необхідно доброзичливо і з розумінням спілкуватися з дітьми, психологічно підтримувати їх, наприклад, підбадьорювати, заспокоювати чи просто заохочувати до навчання. Багатьом учням початкової школи властиве недорозвинення просторового і зорового сприймання, координації пальців та кисті рук, фонематичного сприйняття і фонематичного аналізу. Згадані функції є об'єктом корекційної роботи як в освітньому процесі загалом, так і на корекційно-педагогічних заняттях. Коли в молодших школярів суттєво порушені ці функції, то діти потребують посиленої психологічної допомоги. У такому випадку потрібно тісно співпрацювати з практичним психологом школи й узгоджувати з ним зміст і прийоми роботи. Корекційна робота ґрунтується на індивідуальному підході до дитини і залежить від її клінічного діагнозу, тому що ЗНМ може поєднуватись із іншими порушеннями та залежить від психологічних особливостей дитини.

Висновки. Таким чином, логоритміка сприяє подоланню ЗНМ у молодших школярів, тому що передбачає використання завдань, ігор, вправ, які впливають на загальний тонус, моторику, нормалізують дихання. Усе це спрямоване на виконання освітніх і корекційних завдань. Музика в логоритміці сприяє виправленню різноманітних форм мовленнєвих недоліків, а залучення слова дає можливість застосовувати вправи з використанням віршів, побудовані на музичному ритмі. Логоритмічні вправи не тільки коригують мовленнєві порушення, а й створюють позитивний настрій у вихованців, допомагають регулювати поведінку в колективі. Якщо дитина, виконуючи ці вправи, проявляє різні емоції, то водночас вона вчиться ними керувати.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Загальне недорозвинення мовлення: теорія та перспективне планування корекційно-розвиткової роботи : навчальний посібник / уклад. Н. М. Могильова. Слов'янськ : Вид-во Б. І. Маторіна. 2019. 123 с.
2. Інститут музики і ритму Емілі Жак-Далькроза [Електронний ресурс]. URL : http://4ua.co.ua/music/tb3ac69a5c53b89521306c36_0.html (дата звернення: 20.03.2022).
3. Солодовник М. К., Безверха І. Г. Застосування логоритмічних вправ у роботі з дітьми із загальним недорозвиненням мовлення. Сучасні проблеми логопедії та реабілітації (14 квітня 2017 року, м. Суми). С. 145–148. [Електронний ресурс]. URL : <https://cutt.ly/bShrX2m> (дата звернення: 18.03.2022).
4. Чередніченко Н. В. Початковий курс навчання української мови молодших школярів із тяжкими порушеннями мовлення (ТПМ). Навчально-методичний посібник (курс лекцій). Київ : Видавничий Дім «Слово». 2014. 208 с.

REFERENCES

1. Zahalne nedorozvynennia movlennia: teoriia ta perspektyvne planuvannia korektsiino-rozvytkovoi roboty [General speech underdevelopment: theory and long-term planning of correctional and developmental work] : navchalnyi posibnyk / uklad. N. M. Mohylova. Sloviansk : Vyd-vo B. I. Matorina. 2019. 123 p. [in Ukrainian]
2. Instytut muzyky i rytmu Emilia Zhak-Dalkroza [Emile Jacques-Dalcroze Institute of Music and Rhythm] URL : http://4ua.co.ua/music/tb3ac69a5c53b89521306c36_0.html (data zvernennia: 20.03.2022). [in Ukrainian]
3. Solodovnyk M. K., Bezverkha I. H. Zastosuvannia lohorytmichnykh vprav u roboti z ditmy iz zahalnym nedorozvynenniam movlennia [Application of logarithmic exercises in working with children with general speech underdevelopment]. Suchasni problemy lohopedii ta rehabilitatsii (14 kvitnia 2017 roku, m. Sumy). P. 145–148. URL : <https://cutt.ly/bShrX2m> (data zvernennia: 18.03.2022). [in Ukrainian]
4. Cherednichenko N. V. Pochatkovyi kurs navchannia ukrainskoi movy molodshykh shkoliariv iz tiazhkymy porushenniamy movlennia (TPM) [Initial course of teaching the Ukrainian language to junior schoolchildren with severe speech disorders (SSD)]. Navchalno-metodychnyi posibnyk (kurs lektsii). Kyiv : Vydavnychi Dim «Slovo». 2014. 208 p. [in Ukrainian]